

نظم عبدالستار در قرآن و سیره

حجت الاسلام و المسلمین محمد حسین بن علی راد

سروشنامه: الهی‌زاده، محمدحسین، ۱۳۴۱

عنوان و نام پدیدآور: نظام عدالت در قرآن و سیره/محمدحسین الهی‌زاده

تدوین و تحقیق: مریم محمدی/ویرایش ادبی: مریم کریمی

مشخصات نشر: مشهد، مؤسسه فرهنگی تدبیر در قرآن و سیره، ۱۳۹۸

مشخصات ظاهری: ۱۸۰ص

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۳۹۷-۵۷-۱

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

موضوع: الف - جنبه‌های مذهبی - اسلام

رده‌بندی ک: رده: BP۲۳۰۱۲

رده‌بندی دیوید: ۲۹۷/۴۸۳۲

کتابشناسی ملی: ۶۰۲۸۰۹۴

مؤسسه فرهنگی تدبیر در قرآن و سیره

نویسنده: الهی‌زاده، محمدحسین

مؤلف: خاتون‌الدوله، و اسماء، بلقین محمدحسین الهی‌زاده

تدوین و تحقیق: مریم محمدی

ویرایش ادبی: مریم کریمی

صفحه‌آرایی: بهاره

طرح جلد: مهدی بهره

ناشر: تدبیر در قرآن و سیره

امور فنی و چاپ: آستان قدس رضوی

نوبت چاپ: یکم

سال نشر: دی ۱۳۹۸

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۳۹۷-۵۷-۱

شمارگان: ۱۰۰۰

بها: ۳۵۰۰۰ تومان

حقوق چاپ و نشر محفوظ است

آدرس: مشهد مقدس، خیابان امام خمینی، میدان ده دی، نبش رازی غربی ۸، تلفن: ۳۸۵۵۲۴۰۸

وب‌گاه: www.mftqs.com رایانامه: p.mftqs@chmail.ir

فهرست مطالب

پیش از نوشتار ۱۳

فصل یکم: کلیات و مفاهیم

بخش یکم

۱. مفهوم و ضرورت بحث «نظام عدالت در قرآن و سیره»

۱. اقامه قسط: دستور خداوند در حدیث «امیران الهی» ۲۰
۲. ظلم‌ستیزی: مقدمه اقامه عدل ۲۱
۳. حکومت برای ظلم‌ستیزی و عدالت ۲۲
۴. امام: رمامدار قسط ۲۵

بخش دوم

۲. فایده‌های بحث «نظام عدالت در قرآن و سیره»

۱. دستیابی به مهم‌ترین شاخصه دین‌داری با رعایت عدالت ۳۰
۲. معرفت به نظام عدالت جامع: انصاف فردی، عدل اجتماعی و قسط ۳۱
۳. زمینه‌سازی برای ظهور عدالت جهانی مهدوی با عدالت‌خواهی و عدالت‌گرایی ۳۱

بخش سوم

۳. مفهوم‌شناسی «عدل» و «قسط» در قرآن

۱. عدم اشتراك لفظی «عدل» و «قسط» (تفاوت لفظ «عدل» و «قسط» در عین هم‌نشینی) ۳۴
- الف. عدم ترادف «عدل» و «قسط» ۳۶
- ب. تدبیر موضوعی «قسط» ۳۸
- قیام به قسط ۴۱
- حفظ قسط ۴۱
- امر به قسط ۴۱

- ۴۱..... حکم بر اساس قسط.....
- ۴۲..... شهادت به قسط.....
- ۴۲..... قسط در «کیل» و «میزان».....
- ۴۲..... «قسطاس».....
- ۴۲..... «أقسط».....
- ۴۳..... «مُقسطین» و «قاسطین».....
- ۴۳..... پ. تدبیر موضعی «عدل».....
- ۴۶..... ت. تدبیر میاوضی «عدل» و «قسط».....
- ۵۲..... ۲. تناسب حوزه های «عدل» و «قسط» با همراهی یکدیگر.....
- ۵۵..... نمونه «عدل» و «قسط» در بداهه خانواده.....
- ۵۸..... ۳. تلازم «عدل» و «قسط» در تمام احادیث.....
- ۵۸..... الف. «قسط»: اساس «عدل».....
- ۵۸..... ب. «قسط»: همراه عدل در «عدل».....
- ۵۹..... پ. قسط: میزان عدل.....
- ۶۰..... ۴. تطابق (وحدت) «عدل» و «قسط» در حق حور.....

فصل دوم: عدل - ذری (انصاف)

- ۶۴..... ۱. اهمیت انصاف.....
- ۶۶..... ۲. مفهوم انصاف.....
- ۶۹..... ۳. چگونگی انصاف.....
- ۶۹..... الف. چگونگی انصاف در ارتباط با خدا.....
- ۷۱..... ب. چگونگی انصاف در ارتباط با مردم.....
- ۷۱..... یکم. ادای حق یک طرفه.....
- ۷۱..... الف. او حق دارد؛ ولی نمی داند.....
- ۷۲..... ب. او حق دارد و می داند؛ ولی مطالبه نمی کند.....
- ۷۲..... ج. او حق دارد و می داند و مطالبه می کند؛ ولی قدرت اخذ ندارد.....
- ۷۲..... د. او حق دارد و می داند و مطالبه می کند و قدرت اخذ دارد.....
- ۷۴..... دوم. ادای حق دو طرفه.....
- ۷۴..... الف. او حق من را می دهد؛ ولی من حق او را نمی دهم.....
- ۷۴..... ب. او حق من را می دهد و من هم حق او را می دهم.....
- ۷۵..... ج. او حق من را نمی دهد؛ ولی من حق او را می دهم.....
- ۷۵..... د. او ظلم و بدی می کند و من حق او را رعایت می کنم.....

۷۷	۴. آثار انصاف
۷۷	الف. عزّت
۷۷	ب. الفت
۷۸	پ. نزدیک شدن به خدا
۷۸	ت. مودّت
۷۸	ث. کثرت دوستان
۷۸	ج. دوام اخوت
۷۸	چ. طرا، عمر و وسعت رزق
۷۹	۵. آثار بی انصافی
۷۹	الف. است
۷۹	ب. سلب قدر
۸۰	۶. نمونه‌هایی از انصاف و بی انصافی در عاشورا
۸۰	الف. نمونه‌های انصاف در جریان عاشورا
۸۰	یکم. انصاف امام حسین (ع) در سیراب کردن سپاه حرّ و اسب‌هایشان
۸۱	دوم. یاران امام حسین (ع)؛ مظهر انصاف و ایثار
۸۱	سوم. دعوت به انصاف از سوی امام حسین (ع)
۸۱	ب. نمونه‌های بی انصافی در جریان عاشورا
۸۱	یکم. تحریم آب بر سپاه امام حسین (ع)
۸۲	دوم. جنگ ناجوانمردانه
۸۲	سوم. بی انصافی یزید در برخورد با اسیران
۸۲	چهارم. بی انصافی یزید در برخورد با حضرت رقیه (ع)

فصل سوم: عدالت‌ورزی

بخش یکم

اهمیت عدالت‌ورزی

۸۸	۱. عدالت: رکن ایمان
۸۹	۲. عدالت: اساس شکل‌گیری و نظم جامعه
۹۱	۳. عدالت، موجب احساس امنیت

بخش دوم

کاربرد «عدل» در قرآن

۹۴	۱. عدل الهی
----	-------------

۹۳	۲. عدل اجتماعی.....
۹۴	الف. عدل داوری.....
۹۴	یکم. عدالت در داوری.....
۹۶	دوم. عدل داوری.....
۹۶	ب. عدل گفتاری.....
۹۶	یکم. عدالت در شهادت.....
۹۷	دوم. عدالت شهادت.....
۹۸	پ. عدل رفتار.....
۹۸	یکم. عدالت در راودات.....
۹۹	دوم. عدالت در کتابت.....

بخش سوم

فصل اول: عدالت ورزی در سیره معصومین

۱۰۲	۱. عدالت در داوری.....
۱۰۳	۲. عدالت گفتاری.....
۱۰۳	۳. عدالت رفتاری.....
۱۰۶	۴. آثار عدالت ورزی.....
۱۰۶	الف. عدالت: سیر محافظ جامعه.....
۱۰۶	ب. عدالت: مایه ثبات دولت.....
۱۰۷	پ. عدالت: عامل توسعه و پیشرفت.....
۱۰۸	ت. عدالت: سبب بی نیازی مالی.....
۱۰۸	۵. آثار بی عدالتی.....
۱۰۸	الف. سخت شدن کار بر ظالم.....
۱۰۹	ب. فرار یا شورش مردم.....
۱۱۰	پ. فراگیری سرطانی ظلم.....

فصل چهارم: عدالت خواهی

۱۱۴	۱. اهمیت عدالت خواهی.....
۱۱۵	۲. عدالت خواهی در قرآن.....
۱۱۵	الف. عدالت خواهی خداوند.....
۱۱۷	ب. عدالت خواهی پیامبر.....
۱۱۷	پ. عدالت خواهی مردم.....
۱۱۸	۳. عدالت خواهی در سیره معصومین.....

الف. عدالت‌خواهی اجتماعی.....	۱۱۸
ب. عدالت‌خواهی اقتصادی و قضایی.....	۱۱۹
۴. راهکار جریان عدالت‌خواهی.....	۱۲۰
الف. حاکمان.....	۱۲۰
یکم. سیاست‌گذاری (قانون‌گذاری عادلانه).....	۱۲۰
دوم. تنظیم‌گری (وضع مقررات مطابق قانون).....	۱۲۱
سوم. تسهیل‌گری (بسترسازی برای حُسن اجرا).....	۱۲۱
ب. نخبگان.....	۱۲۲
یکم. نظام‌سازی حوزه و دانشگاه.....	۱۲۲
دوم. فرهنگ‌سازی در میان مردم.....	۱۲۳
پ. عموم مردم.....	۱۲۳
یکم. انصاف پیش خود.....	۱۲۳
دوم. عدالت‌ورزی در سامان اجتماعی.....	۱۲۴
۵. عدالت‌خواهی در عاشور.....	۱۲۵
۶. آثار عدالت‌خواهی.....	۱۲۶
الف. نجات امت از ظلم و ضلالت.....	۱۲۶
ب. فراگیر شدن عدل.....	۱۲۷
یکم. عدالت‌خواهی برای همگان.....	۱۲۸
دوم. عدالت‌خواهی برای محرومان.....	۱۲۸

فصل پنجم: عدالت‌مداری

بخش یکم

اهمیت عدالت‌مداری

۱. «ارسال‌رسل» و «انزال‌کتب» برای تأسیس و گسترش جامعه قسط و جهاد برای تثبیت جامعه قسط.....	۱۳۳
۲. امام زمان (عج): قائم به قسط.....	۱۳۷
۳. عدالت: ملاک سیاست.....	۱۳۸

بخش دوم

کاربرد قسط در قرآن

۱. قسط الهی.....	۱۴۰
۲. قسط بشری.....	۱۴۰
الف. قسط اجتماعی.....	۱۴۱

۱۴۲.....	یکم. قسط جهانی.....
۱۴۳.....	دوم. قسط ملّی.....
۱۴۳.....	یک. روابط انسانی.....
۱۴۴.....	دو. تعاملات اجتماعی.....
۱۴۴.....	سوم. قسط تشکیلاتی.....
۱۴۴.....	یک. خداوند.....
۱۴۵.....	دو. رسد لان الهی.....
۱۴۵.....	«ملائک».....
۱۴۵.....	«بسر».....
۱۴۶.....	سه. مردم.....
۱۴۶.....	«اولوالعلم».....
۱۴۶.....	«آمرین به قسط».....
۱۴۶.....	«شاهدین به قسط».....
۱۴۷.....	«قوّامین به قسط».....
۱۴۷.....	«مُقسطین».....
۱۴۸.....	چهارم. قسط خانوادگی.....
۱۵۰.....	ب. قسط سیاسی.....
۱۵۰.....	یکم. عادل بودن حاکم.....
۱۵۲.....	دوم. مشارکت مردم در عدالت.....
۱۵۳.....	ب. قسط اقتصادی، ناظر به فرآیندهای مالی.....
۱۵۳.....	یکم. میادلات اقتصادی.....
۱۵۴.....	دوم. مشارکت‌های اقتصادی.....
۱۵۵.....	سوم. مکاتبات اقتصادی.....

بخش سوم

قسط در مقام اجرا

۱۵۸.....	۱. مدیریت قسط محور.....
۱۵۸.....	یکم. «قوّامین بالقسط» (قانون مند).....
۱۵۹.....	دوم. «قوّامین لله» (خالصانه).....
۱۵۹.....	۲. نظارت قسط محور.....
۱۵۹.....	یکم. «شهداء بالقسط» (قانون مند).....
۱۵۹.....	دوم. «شهداء لله» (خالصانه).....

فصل ششم: عدالت گستری

۱۶۲.....	۱. اهمیت عدالت گستری.....
۱۶۲.....	۲. گستره انسانی عدالت.....
۱۶۴.....	الف. مسلمانان.....
۱۶۵.....	ب. اهل کتاب.....
۱۶۶.....	پ. کفار.....
۱۶۶.....	۳. گستره موضوعی عدالت در عصر ظهور.....
۱۶۷.....	۴. گستره انانی دل مهدوی.....
۱۶۸.....	۵. گستره اثر عدالت.....
۱۷۵.....	کتابنامه.....

www.ketab.ir

پیش از نوشتار

عدالت از اساسی ترین مباحث دینی به شمار می رود که براساس آیات قرآن، تحقق آن در جامعه از بزرگ ترین اهداف ادیان الهی بوده است. جایگاه ویژه و برجسته عدالت در این معارف دینی و هماهنگی عدالت گستری با افق مهدویت، نشان دهنده نقش ممتاز و بی نظیر عدالت در دین مبین اسلام است. چنان که بنابر فرمایش امیر مؤمنان علی علیه السلام، «طلوبیت و اهمیت حکومت و قدرت سیاسی جامعه نیز بر اقامه عدل استوار می باشد» حکومت اسلامی موظف است عدالت را محور برنامه های خود قرار داده و جهت دهی برنامه ها و عملکردها را به سمت عدالت و اقامه آن در جامعه تنظیم کند؛ زیرا آنچه بر عدالت، اساسی ترین و محوری ترین اصل حرکت الهی یک جامعه اسلامی است.

بی شک، برای دستیابی به جامعه عادلانه و بهره مندی از برکت های آن، به پشتوانه فکری صحیحی در باب عدالت، نیاز است تا گفتمان عدالت، از اولویت های حیاتی نظام اسلامی است، در جامعه احیا شود و براساس این گفتمان به عدالت توجه شود و عموم مردم آن را مطالبه کنند.

کتاب هایی که تاکنون در این زمینه به نگارش در آمده است، دو واژه «عدل» و «قسط» را مترادف دانسته و تفاوتی در لفظ و معنا برای آن دو در نظر نگرفته اند؛ ولی در کتاب پیش رو، این دو واژه از جهت لفظی، متمایز از هم بررسی شده و براساس

تدبّر در آیات قرآن، ویژگی‌های هریک بیان شده و جایگاه اجرایی آن‌ها در نظام عدالت جامعه ترسیم شده است. این تفکیک، سبب می‌شود تا هم سیاست‌ها و قوانین حاکم بر نظام‌های جامعه و هم روابط و رفتارهای بین مردم، معنا و مفهوم بهتری یافته و به حضور عدالت در هریک از آنها، بیشتر و دقیق‌تر توجه شود.

امتیاز دیگر این نوشتار، ترسیم سیر نظام‌مند عدالت در جامعه، از حیطه فردی تا جهانی است. گستره آن از عدالت‌پذیر بودن فرد تا عدالت‌گستری جهانی را دربر می‌گیرد و عدالت را به شکل روح حاکم بر تمامی افراد و ابعاد جامعه جهانی انسانی، توسعه می‌دهد.

این کتاب در شش فصل تدوین شده است؛ در فصل نخست، با عنوان «کلیات و مفاهیم»، پس از بیان ضرورت و فائده‌های بحث، مفهوم عدل و قسط در قرآن، بررسی و نسبت آنها در چهار محور، عدل، انصاف، نظام خانواده، به عنوان نمونه‌ای از نسبت عدل و قسط، معرفی شده است.

فصل دوم به نخستین گام از سیر اجرایی عدالت؛ یعنی «عدالت‌پذیری» یا انصاف پرداخته و چگونگی تحقق انصاف را در ارتباط با خدمات دیگران تبیین کرده است؛ در پایان، به برخی از آثار انصاف و بی‌انصافی و نمونه‌های آن، انصاف و بی‌انصافی در جریان عاشورا اشاره شده است.

فصل سوم، اهمیت «عدالت‌ورزی» یا رعایت عدالت در بین دیگران را بیان کرده و سپس به بررسی کاربرد عدل در قرآن کریم، در سه محور اساسی؛ عدل اجتماعی، عدل گفتاری و عدل رفتاری می‌پردازد و برای هر محور، مصادیقی از سیره معصومین (ع) معرفی و در پایان، از برخی آثار عدالت‌ورزی و بی‌عدالتی یاد می‌کند.

پس از تبیین عدالت‌ورزی درباره دیگران، در فصل چهارم، «عدالت‌خواهی» یا ترویج عدالت در جامعه، موضوع بحث است که پس از بیان اهمیت عدالت‌خواهی و

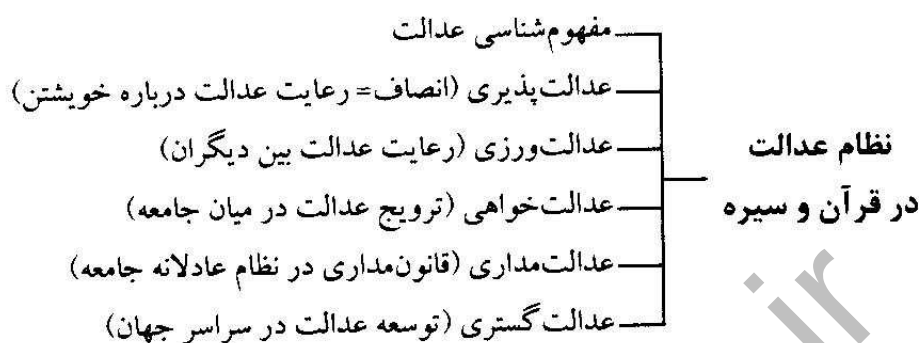
جایگاه عدالت خواهی در قرآن و سیره، راهکار جریان عدالت خواهی با مشارکت سه گروه حاکمان، نخبگان و عموم مردم، تبیین و بر حضور هر سه گروه در این جریان تأکید شده و سپس، برخی آثار عدالت خواهی معرفی شده است.

فصل پنجم، «عدالت مداری» یا قانون مداری در نظام عادلانه جامعه، نام گرفته است که به اهمیت اقامه قسط در جامعه پرداخته و کاربرد قسط در قرآن را در سه محور اساسی؛ قسط اجتماعی، قسط سیاسی و قسط اقتصادی با زیرشاخه های آن، شرح می دهد. همچنین در پایان این بخش، قسط در مقام اجرا با دو موضوع؛ مدیریت قسط محور و تجارت قسط محور، در راستای عملی شدن قسط و کارکرد آن در مدیریت جامعه تبیین شده است.

در فصل ششم و پادمانه کتاب «عدالت گستری» یا توسعه عدالت در سراسر جهان، موضوع بحث بوده و پس از تبیین اهمیت این موضوع، گستره آن در ابعاد مختلف انسانی، موضوعی، مکانی و نیز گستره اثر عدالت، معرفی و هر کدام به تفصیل، بیان شده و حکومت جهانی امام زمان علیه السلام، عنوان الگویی از اقامه قسط و عدالت گستری جهانی، در هریک از این ابعاد، بررسی شده است.

در پایان، مطالب کتاب جمع بندی شده تا خواننده به نمای کلی از آن دست یابد. امید است این اثر با ایجاد بینشی جامع، صحیح و قرانی، بهره من موضوع عدالت و انگیزش گام هایی پرصلابت برای برقراری عدالت از حوزه های فردی تا جهانی، سهمی در راستای تحقق تمدن نوین اسلامی و بستر سازی برای ظهور عدالت گستر جهانی داشته باشد.

در یک نمای کلی، سیر مباحث و محورهای این کتاب در نمودار زیر، خلاصه می شود:

بایسته است از همه ریرانی که در تهیه و تنظیم این اثر یاری گر بودند، به ویژه آقای سید محسن ساغروانیان، خدایا، لاله کریمی و شیرین قابل نژاد تشکر و قدردانی کنیم.

مؤسسه فرهنگی تدبیر در قرآن و سیره

شهد مقدس، ۲۴ آبان ماه ۱۳۹۸

برابر ۱۷ ربیع الاول ۱۴۴۱

ولادت پیامبر اکرم ﷺ و امام جعفر صادق